

Industrialisering De to største av de såkalte «Detroit Industry Murals» dekker nord- og sørveggen av Rivera Court ved Detroit Institute of Arts (DIA). Dette er nordveggen, der man tydelig kan se kunstnerens inntrykk fra fabrikkene og samlebandene. Foto: JESSICA J. TREVINO, DETROIT FREE PRESS/AP/NTB SCANPIX

MEN KUNSTEN BESTÅR.

Detroit var åstedet for det usannsynlige møtet mellom Frida Kahlos mann, **Diego Rivera**, og samlebandets far, **Henry Ford**. Resultatet var en samling usedvanlig flotte kunstverk i en by som nå er i ferd med å falle fra hverandre.

FREDRIK GIERTSEN
Litteraturviter og skribent

Gjenskapt «Man, Controller of the Universe», en ny versjon av «Man at the Crossroads», som Nelson Rockefeller fjernet på grunn av portrettet av Lenin. I den nye versjonen la Diego Rivera dessuten til Rockefellerens far, avholdsmannen John D. Jr med en drink i hånden, samt Lev Trotskij, Friedrich Engels og Karl Marx (bildet t.h.).

Glødende kommunist. Den meksikanske maleren Diego Rivera (1886–1957) var en glødende kommunist: Han gjorde seg spesielt bemerket med sine veggmalier, *murales*, som skulle gi kunsten et fotfeste utenfor borgerskapets museer, og dermed gjøres bedre tilgjengelig for proletariatet. Likevel tok Rivera gjerne oppdrag fra styrtrike industriherrer som Henry Ford og Nelson Rockefeller, og forholdet til sistnevnte inneholder en historie som er talende for Riveras indre motsetninger.

I 1933 fikk Rivera jobben med å dekorere veggene i inngangspartiet til Rockefeller Center midt på New Yorks Fifth Avenue, en av verdens mest kapitaltunge adresser. Da han var nesten ferdig med fresken «Man at the Crossroads», la han til et portrett av Vladimir Lenin i verket. Dette tok Rockefeller som en personlig fornærmelse, og da kunstneren nektet å fjerne denne detaljen, beordret Rockefeller at hele stasen skulle males over.

En fotograf hadde imidlertid tatt noen bilder av veggmaleriet før det ble ødelagt, og Rivera – som var blitt betalt på forhånd for oppdraget – skulle senere gjenskepe det tapte verket under navnet «Man, Controller of the Universe» i Mexico By. Da hadde han lagt til Rockefellerens far, avholdsmannen John D. Jr., i persongalleriet, stående med en drink i hånden.

Masseproduksjon på samleband. Henry Ford (1863–1947) er naturligvis mest kjent som en moderne kapitalist og nytenkende industrileder, og hans navn knyttes særlig til masseproduksjonen av T-Ford-modellen. Det må bemerkes at det ikke var Ford selv som oppfant samlebandet, og det systemet som knyttes til hans navn, fordismen, var kun en perfektjonering av ideene til F.W. Taylor.

Det sentrale her var spesialiseringen av arbeidet slik at kompliserte oppgaver ble brutt ned til enkle, repetitive operasjoner, noe som ble kritisert for å virke fremmedgjørende. Henry Ford var en kompromissløs antisemitt, og faktisk et forbilde for selveste Adolf Hitler. Men Ford var også tidlig ute med å ansette afroamerikanere og folk med funksjonsnedsettelse, samtidig som han drev med sosial boligbygging og helsefremmende tiltak. Han brukte først og fremst ufaglært arbeidskraft, men han gjorde mye for å beholde sine beste folk.

Noe av det mest interessante med fordismen var tanken om at hvis man betalte sine arbeidere relativt godt, så ville de bli løftet opp til middelklassen og selv bli konsumenter av de varene som rullet ut av fabrikkene. Ford mente altså at masseproduksjonen av varer krevde et større marked, og det kunne han skape selv, så å si parallelt med T-Fordene.

Systemet både fremmet og var avhengig av ekspansjon, og etter krakket i 1929 måtte Ford nedjustere lønningene og de tilhørende godene. Men denne tanken om at arbeidsgiveren har et ansvar for sine ansatte fra krybbe til kiste, var ganske utbredt på denne tiden, skjønt dette kunne dras for langt, for eksempel når det gjaldt krav om moralsk livsførsel utenfor arbeidstiden.

Klassekamp

Diego Rivera hever knyttneven i en kommunistisk hilsen under en antifascistisk demonstrasjon i Mexico By i regi av Mexicos arbeiderparti 23. november 1936. Ved siden av ham (t.v.) står hans kone, kunstmaler Frida Kahlo.

Foto: AP/NTB SCANPIX

Tanken om at arbeidsgiveren har et ansvar for sine ansatte fra krybbe til kiste, var ganske utbredt på denne tiden, skjønt dette kunne dras for langt, for eksempel når det gjaldt krav om moralsk livsførsel utenfor arbeidstiden.

Kapitalistenes bankett Veggmaleriet «The Wall Street Banquet» viser rike amerikanske industriereiere som leser en gyllen telegrafstrimmel, blant andre John D. Rockefeller, Henry Ford og J.P. Morgan. Bildet ble malt i 1928 ved Utdanningsdepartementet i Mexico By.

Masseproduksjon T-Forden ble produsert i over 15 millioner eksemplarer i perioden 1908–27, og på det meste var annenhver bil i verden en Ford. Samlebåndet gjorde at det til slutt bare tok 93 minutter å sette sammen en bil. Bildet er fra fabrikken Highland Park i Michigan i 1913. Foto: FORD MOTOR COMPANY

På gal side Tyske diplomater overrakte Henry Ford (i midten) Nazi-Tysklands høyeste dekorasjon for utlendinger i Detroit 30. juli 1938 for hans innsats for Det tredje riket. Ford Motor Co. nektet etter annen verdenskrig for å ha hjulpet nazistene og for å ha tjent penger på tvangsarbeid ved Fords tyske datterselskaper. Foto: AP/NTB SCANPIX

Fordisme Ved fabrikken Highland Park i Michigan var det på det meste 2000 arbeidere, og Henry Ford betalte dem relativt godt. Han var en kompromissløs antisemitt, men var også tidlig ute med å ansette afroamerikanere, immigranter og folk med funksjonsnedsettelse, samtidig som han drev med sosial boligbygging og helsefremmende tiltak.

MEN KUNSTEN BESTÅR.

Et usannsynlig samarbeid. Hvordan kunne en kommunist og en erke-kapitalist samarbeide og til og med knytte vennskapsbånd? Det første møtet mellom Ford og Rivera i Detroit i 1932 kom som en konsekvens av deres felles fascinasjon for det mekaniske arbeidet i dets moderne form, altså den systematiske serieproduksjonen av varer – gjennom metoder utviklet med stoppeklokke og målebånd – som gjorde at menneske og maskin nærmest smeltet sammen.

I sin selvbiografi «My Art, My Life» (1960) beskriver Diego Rivera Henry Ford som et «vennlig geni», og at de hadde en av de mest «intelligente, smarte og livlige» samtaler han noensinne hadde hatt. Aner vi en viss overdrivelse i kunstnerens ord? Han skriver også at Fords rikdom gjorde at han ikke følte seg fri til å beundre ham så mye som han egentlig ønsket, for han ville ikke bli beskyldt for å smigre de rike.

Diego Rivera tilbrakte mest tid sammen med Henrys sønn, den imøtekommende Edsel, som ga ham fritt spillerom. Maleren begynte straks på sine inspeksjoner i området, og han beskriver entusiastiske bilturer mellom «masovner (ovner for fremstilling av råjern, red.ann.) som tårnet opp, samlebånd som slanget seg; imponerende vitenskapelige laboratorier, travle monteringsgaller».

Han vandret fascinert rundt i de enorme fabrikkhallene og stirret på de dypt konsentrerte arbeiderne og deres rytmiske bevegelser. For Rivera var disse arbeidsforholdene – og ikke minst maskinene i seg selv – tegn på fremgang, og at de proletære virkelig var i stand til å frigjøre seg fra fattigdom og nød. Han beskrev symbiosen mann-maskin som like viktig som luft, vann og lyset fra solen. For ham var de metalliske lydene fra fabrikkene som symfonier å regne, og derfor ville han ta med kunsten inn dit, bort fra fuglekvisiter og nasjonalromantikk.

Urbant forfall. Omfanget av den arven Henry Ford etterlot seg i Detroit kan knapt undervurderes. Byen fikk raskt tilnavnet *Motor City*, og dens bilindustri vokste til å bli et ubestridt sentrum for et verdensomspennende forretningsimperium. Men dette har nå fått seg en

Det første møtet mellom Ford og Rivera i Detroit i 1932 kom som en konsekvens av deres felles fascinasjon for det mekaniske arbeidet i dets moderne form, som gjorde at menneske og maskin nærmest smeltet sammen.

Malt i Detroit Frida Kahlos maleri «Frida and Diego Rivera», fra 1931 er utstilt ved Detroit Institute of Arts. Foto: PAUL SANCYA, AP/NTB SCANPIX

Industriereiers sønn Oljemaleriet av Edsel B. Ford av Diego Rivera er stilt ut ved Detroit Institute of Arts. Foto: REBECCA COOK, REUTERS/NTB SCANPIX

Ford i farger 27 fresker av Diego Rivera pryder de fire veggene som omgir Rivera Court ved Detroit Institute of Arts. I fjor fikk «Detroit Industry Murals», som viser industrien ved Ford Motor Company, status som nasjonalt historisk landemerke

Foto: CARLOS OSORIO, AP/NTB SCANPIX

alvorlig knekk i møte med finanskriser og økt internasjonal konkurranse.

I dag flokker journalister seg til Detroit kun for å skrive om det urbane forfallet som er kommet i kjølvannet av industridøden.

Innbyggertallet i byen har sunket drastisk, og arbeidsløsheten i staten Michigan er nå blant USAs høyeste. Alt som er av verdi i Detroit er til salgs, også kunsten, men Riveras veggmalier er det ingen som kan flytte på. De fire veggene i *Detroit Institute of Arts* som han prydet med tilsammen 27 paneler, fikk i fjor status som nasjonalt landemerke og har skapt et vitalt museumsmiljø. Noe overraskende kan det altså se ut som om disse malingsstrøkene vil komme til å vare lenger enn det så grundig gjennomtenkte industrikomplekset til byens høye beskytter.

Blant Riveras fire koner finner vi Frida Kahlo, som nok er mer kjent enn sin mann utenfor Mexico, men i hjemlandet rangeres Diego Rivera høyere. I hans selvbiografi (som er ført i pennen i samarbeid med en Gladys March) skinner det igjennom at den omfangsrige maleren som mennesketype ikke akkurat var noen lidende kunstner. Verkene hans er også utpreget optimistiske, og den modernisme han uttrykket – så tydelig fundert på vitenskap og rasjonalitet – pekte alltid mot en lys fremtid. Men han arbeidet også hardt, og gikk ned 50 kilo på de månedene han malte for Ford i Detroit.

I boken er han sjenerøs i sin omtale av sine venner, men alltid en tanke selvrettferdig når det kommer til hans motstandere. Med Rockefeller-skandalen i tankene virker det som om han hadde sans for humoristiske intriger og ikke kunne dy seg for å ta de aristokratiske snobbene litt ved nesen. Når det gjelder Henry Ford, er det lettere å ane noe mørkere bak fasaden.

Totaltær kontroll. Det var ikke bare Hitler – med sine folkevogner og autobahner – som forsøkte å etterligne Ford, for både Lenin og Stalin forsto

Det var ikke bare Hitler – med sine folkevogner og autobahner – som forsøkte å etterligne Ford, for både Lenin og Stalin forsto hans holistiske visjoner om arbeidere som i samfunnets tjeneste måtte innordne seg industriens behov.

hans holistiske visjoner om arbeidere som i samfunnets tjeneste måtte innordne seg industriens behov. Bak fordismens gode sider, dens iboende omtanke for helse og skolegang for familien, ligger det utvilsomt et totaltært ønske om kontroll.

I samtiden overskygget den populariteten Ford hadde bygget opp (det var tross alt han som hadde innført femdollarsdagen og på eget initiativ kuttet arbeidstiden) alle hans alderssærheter, men den mannen Rivera møtte i 1932 var ifølge andre kilder en isolert, nostalgisk og lettere nevrotisk mann. Dette var under depresjonen, og bare seks uker før malerens ankomst hadde maskingevær fyrt av hundrevis av kuler inn i en kommunistledet *Hunger March*, noe som kostet fire mennesker livet. Fords forståelse for arbeidernes kår strakte seg ikke til fagforeningene.

Hvorfor beskriver så Diego Rivera dette møtet i så panegyriske termer? Det var i realiteten snakk om et kort møte, så de kan vanskelig ha kommet hverandre så nær som han vil ha det til, også fordi det var sønnen, Edsel, som var hans vertskap.

Et annet moment er at boken ble skrevet nesten tre tiår senere, og selv om den er fascinerende nok, så virker det dypsett ikke som om hovedpersonen bryr seg noe særlig om de menneskene som omgir ham: Det er arbeidet som betyr noe, og om den meksikanske maleren til tider kan virke som en flamboyant dandy, så er et blick på disse murene i Detroit alt en trenger for å forstå at dette var en mann som var i stand til å observere, analysere og skape med et genis intensitet.

Og det er nettopp her disse to mennene kunne finne sammen: Ikke i hverandre, fordi begges skapertrang gjorde at de så rett forbi det korte møtet for i stedet å fokusere på det de var satt til verden for å komponere, nemlig fabelaktige murales og enestående, innviklede fabrikker.

For også T-Forden er inderlig vakker, hver mutter er som et eventyr, det visste både Henry Ford og Diego Rivera.